

БАНКІВСЬКІ КРИЗИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено сутність, історію та особливості прояву банківських криз в умовах глобалізації фінансових ринків

Постановка проблеми. Одним з найбільш негативних проявів глобалізаційних процесів цілком справедливо вважається виникнення світових економічних криз. На думку експертів, криза 2008 р. є першою повномасштабною економічною кризою в умовах глобалізації, тобто першою кризою планетарного масштабу. Цілком поділяючи такі погляди, наведемо докази на їх підтвердження: висока швидкість поширення – протягом досить короткого часу (1 – 2 місяці) криза охопила більшу частину Земної кулі; географічні межі – кризові явища проявилися практично в усіх країнах світу незалежно від ступеня розвитку економіки (розвинені країни, країни, що розвиваються, слабозвинені країни); глибина – за короткий час перестали існувати такі банківські гіганти, як Freddie Mac, Salomon Brothers; прояв кризи навіть у тих країнах, які не пережили банківських криз в останній третині сторіччя (Німеччина, Великобританія, Голландія) [1]. Наприклад, у США протягом 2008 р. збанкрутувало 23 банківські установи [2]. Ці факти підтверджують глобальний характер економічної кризи, яка зараз охопила світ.

Україна стала далеко не першою країною, що зіткнулася з масштабною економічною кризою і кризою банківської системи зокрема. Світовий досвід виникнення та подолання банківських криз досить значний, адже протягом ХХ ст. майже в усіх країнах тією чи іншою мірою проявилися кризові явища. Вивчення причин виникнення та шляхів подолання фінансових криз дозволить зробити певні висновки та запропонувати заходи, спрямовані на пом'якшення негативних проявів кризових явищ в Україні.

Наприкінці 1980-х рр. у світовій економіці відбулися значні структурні зрушення. Це насамперед обмеження державного втручання в економіку, лібералізація фінансових ринків, активна приватизація державної власності та стрімкий розвиток нових інформаційних технологій. Усі ці зміни дали змогу сформувати якісно нові фінансові ринки та значно інтегрувати національні економічні системи. На таких ринках суттєво зросли обсяги операцій, які стали проводитися без будь-яких обмежень у часі та просторі, внаслідок активізації торгівлі деривативами з'явився умовний (віртуальний, фіктивний) капітал, відбулася глибока інтеграція фінансових потоків різних країн. У всіх цих процесах чи не найактивнішу участь брали банківські установи як через обслуговування зовнішньоторговельних операцій своїх клієнтів, так і з позицій самостійних учасників, що формують ринок.

Стан вивчення проблеми. Досвід різних країн доводить, що банківські кризи відображають складний процес пристосування банківських систем до нових макроекономічних умов. Процеси лібералізації зовнішньоекономічних відносин, дерегулювання банківського сектору, глобалізація ринку фінансових послуг у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, проходили не без виникнення проблемних ситуацій, підвищуючи макроекономічну нестабільність та незбалансованість національних економік, негативно відображаючись на банківських балансах. До зростання нестабільності банківської діяльності призводять також традиційні чинники, такі як економічний спад та негаразди у реальному секторі економіки, спад виробництва, погіршення платоспроможності підприємств – позичальників банків.

Крім того, на рівень та глибину банківських криз виливає системний чинник – стан самої банківської системи напередодні економічної кризи. Ідеться

насамперед про рівень ліквідності банківської системи, забезпеченість зобов'язань власним капіталом, якість кредитного портфеля, збалансованість активів і зобов'язань за строками. Одним із основних чинників, що провокує банківські кризи, є надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного піднесення. Зворотною стороною стає погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, надмірне зростання кредитних ризиків. На макrorівні прискорене зростання обсягів кредитування ускладнює моніторинг якості кредитного портфеля банків з боку регулятивних органів. Досвід багатьох країн засвідчує, що саме кредитна експансія передуює банківським кризам. Така ситуація мала місце в Японії, країнах Латинської Америки в 1980-х рр., країнах Південно-Східної Азії в 1990-х рр. Розвиток подій у цих країнах доводить, що зростання кредитного портфеля темпами, удвічі (і більше) вищими за темпи зростання ВВП, слід вважати найсерйознішим сигналом потенційної загрози виникнення банківської кризи.

Вплив макроекономічних чинників на розвиток банківських криз проявляється передусім через інфляційні процеси. Інфляція впливає на банківський сектор у кількох напрямках – через відсоткові ставки, ослаблення стимулів для заощаджень і звуження депозитної бази, переведення національних капіталів за кордон, зміну структури активних і пасивних операцій банків. У період інфляції банківські активи можуть швидко зростати, навіть у реальному виразі, може зростати і прибуток банків за рахунок відсоткової маржі.

У скрутне становище потрапляють фінансові інститути, у яких строки розміщення активів набагато довші за строки залучення пасивів. Вкладники, особливо в умовах високих темпів зростання цін, негативно реагують на зниження реальних відсоткових ставок у банках, надаючи перевагу альтернативним напрямкам інвестування заощаджень, якщо такі існують. Відтак, для підтримки депозитної бази банки вимушені підвищувати депозитні ставки.

Мета дослідження. Дослідити сутність банківських криз у глобальному економічному світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення зарубіжного досвіду показує, що у більшості країн у період інфляції банки значно скорочували терміни кредитних угод, переорієнтовуючись на позичальників з високою швидкістю обороту капіталу. Оскільки однією з фундаментальних функцій банків є перетворення поточних заощаджень на довгострокові інвестиції, різке скорочення термінів кредитних угод з неминучим зменшенням обсягів фінансування інвестицій можна розглядати як "розмивання" банківських установ, які за таких обставин не можуть повноцінно виконувати свої функції. Відтак, скорочення термінів кредитних угод значною мірою підриває стійкість банків, роблячи їх більш уразливими до коливань кон'юнктури фінансових ринків. В Україні банки в період інфляції зосередилися на операціях з іноземною валютою і на короткострокових операціях на ринку МБК, використовуючи як ресурси кошти клієнтів на розрахункових і поточних рахунках. Хоча ці кошти й знецінювалися, але були надійним джерелом ресурсів з огляду на значний попит на розрахунково-касове обслуговування з боку багатьох підприємств.

Істотно підвищують загальну невизначеність в економіці та ризик у системі відносин банків з їх головними контрагентами – вкладниками, позичальниками і регулятивними органами – різкі коливання товарних цін,

цін на фінансові активи, відсоткових ставок, валютних курсів. За таких обставин суттєво ускладнюється визначення банками кредитних і ринкових орієнтирів, а вкладниками і регуляторними органами – надійності та фінансової стійкості банків.

Вивчення набутого у світі досвіду показує, що кризи мали значну глибину і тривалість тоді, коли урядами країн проводилась проінфляційна грошово-кредитна і фінансова політика та діяла неадекватна система банківського нагляду. Подібний характер мали банківські кризи в Аргентині (1980 – 1982 рр.), Мексиці (1982 – 1988 рр.), на Філіппінах (1981 – 1987 рр.), у Таїланді (1982 – 1987 рр.), Малайзії (1985 – 1988 рр.), Індонезії (1983 – 1988 рр.). Невеликі європейські країни зіткнулися з серйозними труднощами в проведенні жорсткої грошово-кредитної політики. Зокрема, лібералізація кредитних ринків у Швеції призвела до буму в 1980-х рр., коли спекулятивне кредитування спровокувало різке зростання цін на фінансових ринках та спричинило серйозну банківську кризу.

За високими темпами економічного зростання в Південно-Східній Азії вже багато років ховається уразливість банківської системи. Попит на кредити був стійкий, поки економіка продовжувала зростати. Остання криза виявила низьку якість кредитних портфель банків.

Багато у чому в даній ситуації винні уряди і центральні банки, що перешкоджали зміні вартості своїх валют спочатку, перед лицем великого припливу іноземного капіталу і пізніше, коли відбувся різкий відплив. Уряди також заохочували надмірне кредитування, зокрема у Таїланді – у секторі нерухомості, у Малайзії пряме кредитування продовжувалося в деяких секторах, особливо це стосувалося малих підприємств. У той же час центральні банки не робили спроб вести контроль над кредитами, а такі заходи, як встановлення мінімального розміру капіталу, є менш жорсткими порівняно зі звичайними заходами, які застосовуються у розвинених країнах Європи і Північної Америки.

Викладення основного матеріалу дослідження. На початку 1980-х рр. банківські кризи у багатьох країнах були викликані падінням цін на нафту й інші основні експортні товари (рис. 1, 2. [3]). Кризам передувало різке зростання зовнішнього боргу країн, що розвиваються, за рахунок збільшення запозичень на міжнародному ринку капіталів. Подорожчання вартості ринкового рефінансування і девальвації національних валют викликали неплатоспроможність банків, що стало частиною кризи зовнішньої заборгованості.

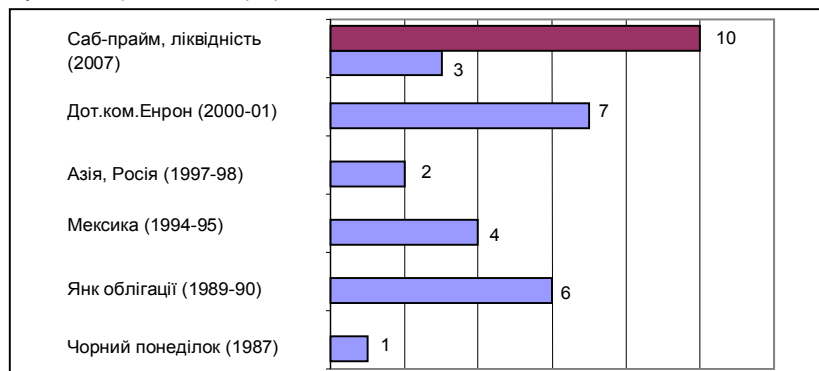

Рис. 1. Тривалість фінансових криз (у кварталах) до повернення дохідності до докризового рівня

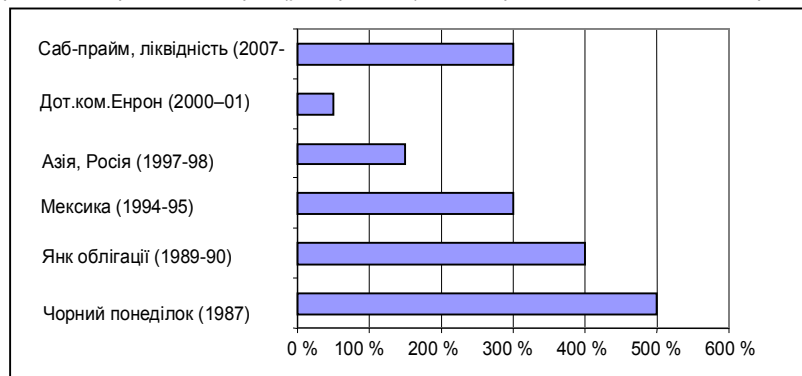

Рис. 2. Глибина кризи, виражена у зменшенні доходності промисловості

Важливо звернути увагу на циклічний характер криз, адже у 1990-х рр. банківські кризи повторилися практично в тих самих країнах, але їх масштаби були ще більшими, незважаючи на прийняті свого часу заходи щодо посилення банківського нагляду і значний прогрес у макроекономічній політиці держав. Багато цих програм виконувалося за безпосередньої участі і під контролем міжнародних фінансових організацій. Валютно-фінансові потрясіння у вигляді значної девальвації національної валюти і зростання відсоткових ставок перервали період швидкого економічного зростання, що супроводжувалося спекулятивним бумом на фондовому ринку і ринку нерухомості, викликавши неплатоспроможність більшості кредитних установ. При цьому істотну роль у виникненні і поширенні криз зіграли падіння довіри до економіки окремих країн і регіонів з боку міжнародних портфельних інвесторів, а також дії великих валютних спекулянтів.

Лібералізація фінансових ринків відкриває величезні можливості для залучення іноземних інвесторів. При всіх позитивних сторонах цього явища, як показав досвід Латинської Америки в 1980 – 1990-х рр. і досвід Південно-Східної Азії в 1997 – 1998 рр., приплив капіталів у вигляді спекулятивних короткострокових грошей, а також портфельних інвестицій, робить фінансову систему країни особливо чутливою до коливань відсоткових ставок, валютних курсів і ставить її під удар у разі стрімкого відпливу іноземного капіталу з країни. Фіксований валютний курс, використовуваний для стабілізації цін, за умови його підтримки на штучно високому рівні призводить, як правило, до виснаження валютних резервів центральних банків. У цьому разі загострюються проблеми обслуговування зовнішнього боргу, активізується паралельний валютний ринок, відсоткові ставки досягають надзвичайно високого рівня, погіршується платоспроможність позичальників.

Лібералізація цін у країнах з перехідною економікою приводила спочатку до високої інфляції. Приватизація переклала вантаж старих боргів підприємств на банки. Комерційні банки країн Латинської Америки, Африки і Східної Європи постраждали від поспішної лібералізації зовнішньої торгівлі, яка виявила неефективність захищених раніше протекціоністськими заходами підприємств і призвела до великих збитків у реальному секторі. Лібералізація зовнішніх фінансових потоків збільшила залежність національної економіки від зовнішніх шоків, відкривши можливості для впливу національного та іноземного капіталу в періоди несприятливої економічної кон'юнктури в країні. Багато банків постраждали у результаті видачі кредитів державним підприємствам, борги яких стрімко накопичувалися. Цей сценарій повторився і в Україні в середині 1990-х рр. Давно відома і перевірена часом формула "сильні підприємства = сильні банки" в Україні не отримала свого застосування за браком першої частини рівності.

Ринкові реформи повинні сприяти оздоровленню і розвитку банківських систем, проте у короткостроковому і середньостроковому періоді реформи можуть провокувати і/або посилювати кризові процеси в банківській системі. У проведенні реформ велику роль відіграє вибір моменту, швидкість і послідовність реформаторських дій. Лібералізація і дерегулювання в умовах спаду і макроекономічної нестабільності за непродуманої і непослідовної системи контролю над банками, як правило, руйнує банківську систему. Недостатньо продумана політика ліцензування банків в умовах слабого нагляду і недостатньої кваліфікації менеджменту призвела до банкрутств банків в Іспанії, Аргентині, Чилі, Уругваї, Кенії. Деретулювання відсоткових ставок і банківських операцій відкривало можливості банкам проводити надто ризиковану кредитну політику і проникнення в нові сфери діяльності за відсутності належного досвіду.

Причиною банківських криз можуть стати й наслідки стабілізаційної політики країни. В цьому разі слід розрізняти негативний вплив незавершених стабілізаційних програм і дуже різких обмежень, прийнятих без урахування потенційних наслідків для банківської системи. На тлі перших успіхів стабілізації і помітних відмінностей у рівнях відсоткових ставок усередині країни і за кордоном зазвичай відбувається приплив портфельних інвестицій і зростання зовнішніх запозичень банків, що покриває дефіцит поточного платіжного балансу і/або бюджетний дефіцит. Протягом певного часу такої механізми дозволяє підтримувати зростання внутрішнього споживання та інвестицій, що саме по собі є сильним стимулом, засвідчуючи успіх стабілізаційної програми. Зрештою це послаблює довіру інвесторів, веде до уповільнення і припинення припливу капіталів. Посилюється тиск на національну валюту, внутрішні відсоткові ставки зростають, а це зрештою веде до економічного спаду, що супроводжується падінням цін на фондових ринках і ринку нерухомості.

Девальвація викликає різке зростання вартості зобов'язань комерційних банків, яким протистоять внутрішні активи, знецінені під впливом кризи та інфляції. За таким сценарієм розвивалися банківські кризи у Венесуелі в 1994 р., у Бразилії в 1995 р., в Угорщині в 1990 – 1993 рр. і Польщі в 1991 – 1992 рр. Таким чином, надмірно жорстка стабілізаційна програма здатна привести до різкої зміни умов, в яких оперують банки, та наростання труднощів у тих установах, які не в змоззі адаптуватися до нових умов ведення бізнесу. Часто в такій ситуації опинялися більшість кредитних інститутів у країні, ураженій банківською кризою.

За сучасних умов стало аксіомою те, що в країні зі слабкими підприємствами, нерозвинутою економікою, що потерпає від структурних диспропорцій у виробництві, не може бути стабільної банківської системи з сильними стійкими банками, що виконують весь спектр банківських послуг. Відтак, банківську кризу слід розглядати як

неминучий побічний результат ліберального фінансового режиму, типового протягом останніх 15 – 20 років для все більшої кількості країн. Незважаючи на те, що деякі країни не переживали банківських криз в останній третині сторіччя (Німеччина, Великобританія, Голландія), немає достатніх підстав чекати перетворення цього на правило. Вочевидь банківські кризи будуть довгостроковою проблемою макроекономічної стабільності і стійкості світових ринків, відтак їх слід сприймати як невід'ємний атрибут глобальної економіки.

Банківська криза характеризується різким збільшенням частки сумнівної і безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритих ринкових позицій, зменшенням реальної вартості банківських активів. Все це призводить до масового погіршення платоспроможності банків і відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів. Статистично зниження ефективності розподілу ресурсів найвиразніше виявляється в збільшенні частки прострочених кредитів у загальному обсязі наданих кредитів. Основним сигналом є виникнення кризи ліквідності, яка не тільки може вражати обмежену кількість неплатоспроможних банків, а й захоплювати стабільні банки.

Банки, як правило, передбачають певні втрати у своєму портфелі активів, проте ніколи не було і не буде абсолютно безпечних кредитів приватному сектору, оскільки існує проблема асиметричних потоків інформації. Солідні і платоспроможні банки покривають ці збитки за рахунок заздалегідь створених ризикових резервів. Банки розраховують ступінь ризику за кожною статтею активів і створюють відповідні резервні фонди для компенсації очікуваних втрат. Адекватне визначення ступеня кредитного ризику і вживання превентивних заходів є обов'язковою умовою нормального функціонування банків.

Некваліфіковане управління і/або негативні зовнішні чинники можуть призвести банк до критичного фінансового стану, який стає явним, коли наявні резерви і капітальна база не можуть покрити всі збитки за активами. В цьому разі акціонери втрачають свої первинні вкладення і банку необхідне додаткове фінансування для покриття всіх збитків. Для виходу з цієї ситуації існує два шляхи. Перший – ліквідувати банк, і тоді збитки будуть покриті за рахунок коштів, отриманих після продажу активів. Отримані кошти спрямовуються насамперед на виконання зобов'язань перед власниками депозитів, а якщо цих коштів не вистачає, то зобов'язання виконуються фондом гарантування вкладів.

Другий шлях – рекапіталізація банку, яка може бути здійснена новими приватними акціонерами у разі їх зацікавленості в придбанні банку за високих витрат вступу на ринок. Якщо приватні інвестори не виявляють зацікавленості в купівлі банку, держава сама проводить його рекапіталізацію або бере банк під свій контроль. У цьому випадку, притаманному системній банківській кризі, значна частина чистих збитків переноситься на нинішніх і майбутніх платників податків, поки не буде відновлена життєдіяльність банку. Як правило, держава може потім приватизувати реструктурований банк з тим, щоб відшкодувати кошти, витрачені на його реструктуризацію. Другий бік проблеми полягає в можливостях держави щодо покриття фінансових витрат на реструктуризацію в межах стабільного бюджетно-кредитного механізму.

Вивчення форм та різновидів банківських криз дозволяє здійснити їх класифікацію та визначити три типи банківських криз.

Перший тип відповідає кризі, що протікає на мікроекономічному рівні, незалежно від величини бюджетних витрат. Яскравими прикладами в цьому сенсі є кризи в США (1984 – 1991 рр.), Швеції (1990 – 1993 рр.), Фінляндії (1991 – 1994 рр.) і Франції (1991 – 1998 рр.). У цих випадках банкрутство обмеженої кількості банків не поширювалося на всю фінансову систему і не викликало великомасштабного макроекономічного спаду.

Досить показовим прикладом цього типу банківських криз та механізмів її подолання може бути криза ліквідності в Швеції, яка змусила центральний банк вкласти значні фінансові ресурси в банківську систему. Після інтервенції центробанку була реалізована чітка стабілізаційна стратегія, за якою збанкрутілі комерційні банки були націоналізовані та реструктуризовані, а грошові вливання нейтралізовані протягом подальших місяців через випуск довгострокових боргових зобов'язань держави. В результаті ця криза не справила дестабілізуючого впливу ні на інфляцію, ні на бюджетний сектор Швеції, не зважаючи на величезні фінансові ресурси, мобілізовані для її подолання.

Другий тип банківських криз пов'язаний з більш руйнівними наслідками, оскільки вони поширюються на макроекономічний рівень. У цьому сенсі найбільш показовим вважається досвід Чилі (1981 – 1984 рр.). Спочатку банківську кризу викликав спад у 13 % ВВП у 1982 – 1983 рр. Переважна частина банківської сфери була націоналізована, а витрати держави на її реструктуризацію до цих пір повністю не компенсовані. Інший урок чилійської кризи полягає в тому, що політика реструктуризації фінансового сектору та пом'якшення деструктивних наслідків обмеженого кредитування помітно впливає на економічний розвиток країни.

Багато спільного із чилійським досвідом, принаймні на державному рівні, має валютно-фінансова криза в Південно-Східній Азії. Вплив кризи на економічну активність, доходи і безробіття вельми помітно в таких країнах, як Таїланд, Південна Корея, Індонезія. Різкий спад очікується в короткостроковій перспективі, а витрати на реструктуризацію банківської системи можуть становити 15 – 20 % ВВП. На противагу кризі “шведського типу”, для подолання азійської кризи основні надії покладають на значний потенціал економічного зростання, фінансову і промислову реструктуризацію, відносини країн Південно-Східної Азії із зовнішнім світом.

Кризи третього типу характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, яка призводить до високої інфляції, демонетизації економіки, стрімкого падіння фінансових індикаторів та поширенням на всю економічну систему. Банківські кризи третього типу можуть закінчитися дефолтом.

Окрім основних типів банківських криз слід виокремити конкретні форми їх прояву: латентна, відкрита, системна.

Латентна форма кризи – це ситуація, коли значна частина банківських установ неспроможна, але продовжує функціонувати (у західній літературі така ситуація характеризується як *bank distress*).

Відкрита форма кризи характеризується ланцюговими банкрутствами банків, яким передують банківські паніки, виражені в масових вилученнях депозитів з банків (*bank runs*). Слід зазначити, що в країнах з розвинутою банківською інфраструктурою

“набіги” вкладників на банки останнім часом стали рідкістю головним чином завдяки системі страхування внесків та різним формам явних і неявних гарантій повернення вкладів з боку держави. За нинішніх умов перехід кризи з прихованої форми у відкриту значною мірою зумовлюється специфікою інституційно-правової бази країни і заходами з боку центральних банків та інших регулятивних органів щодо проблемних банків. Характерною ознакою відкритої форми кризи вважається припинення банками видачі депозитів на вимогу вкладників. Зазначимо, що у західній практиці термін “банківська криза” найчастіше застосовується саме до відкритих форм кризи.

Системна банківська криза означає неспроможність більшої частини банків виконувати свої основні функції. Під неспроможністю розуміється нездатність банку виконувати умови контрактів, укладених з вкладниками, через невиконання зобов'язань позичальниками банку або в результаті знецінення банківських активів. Припинення платежів за депозитами великою кількістю банків – найбільш явний прояв системної кризи.

За ступенем охоплення кризи поділяються на локальні та глобальні. Локальна (часткова) криза охоплює або окремі сектори банківської системи, або окремі регіони всередині країни. Глобальна банківська криза поширюється на всю банківську систему або на банківські системи кількох країн одночасно.

Виходячи з викладеної класифікації, криза української банківської системи 2008 р. перейшла з латентної у відкриту форму і перебувала на межі переходу до системної кризи. Ця криза охопила велику частину банків країни, які тепер продовжують функціонувати лише завдяки підтримці НБУ (табл. 1). Особливо це стосується колишніх банків-гігантів, визнаних соціально значущими.

Відповідно й методи подолання такої кризи мають бути всеосяжними, а це підводить до розуміння гострої необхідності розроблення та реалізації концепції реформування банківської системи. Разом з тим, беручи до уваги, що антикризове управління банком здійснюється на мікрорівні, заходи впливу на кожен конкретний банк також мають бути конкретними.

В подоланні кризових явищ у вітчизняній банківській системі за обставин, що склалися, основна роль належить НБУ. Про вирішальну роль центральних банків у подоланні кризових явищ свідчить і світовий досвід виходу із криз.

Таблиця 1. Фінансові показники банків, в яких введена тимчасова адміністрація та куратори НБУ

Група	№ з/п		Дата введення ТА	Активи на 01.01.2009			Зобов'язання на 01.01.2009				Власний капітал на 01.01.2009
				Кредити юр. особам	Кредити фіз. особам	Всього активи	Кошти банків	Кошти юр. осіб	Кошти фіз. осіб	Всього зобов'язання	
1	11	Промінвест*	09.10.2008	21 075 722	3 017 406	27 489 482	6 986 562	5 864 508	9 177 599	24 227 159	3 262 323
4	123	Національний кредит	19.12.2008	358 813	116 517	478 673	0	206 867	160 563	412 398	66 275
1	15	Укрпромбанк	21.01.2009	9 159 055	3 395 063	16 000 432	3 444 148	2 285 074	7 920 929	14 074 665	1 925 767
4	144	Причорномор'я**	02.02.2009	274 526	9 582	306 142	8 614	31 048	132 372	189 858	116 284
3	39	Київ	09.02.2009	3 004 780	558 924	4 887 415	1 216 812	650 308	2 232 561	4 297 142	590 273
1	9	Надра	10.02.2009	7 941 316	16 450 577	30 547 480	122 996 683	5 221 369	9 551 862	28 709 011	1 838 469
4	72	Захід інкомбанк	13.02.2009	945 299	353 485	1 321 307	131 002	287 311	706 067	1 142 453	178 854
4	111	Одеса-Банк	20.02.2009	347 149	74 825	627 893	195 163	155 589	167 368	522 315	105 578
4	78	Транс банк	02.03.2009	811 212	152 597	1 214 058	7 979	449 124	514 840	1 127 569	86 489
2	20	Родовід банк	16.03.2009	6 528 572	3 343 448	13 195 714	5 007 845	2 778 640	3 534 769	11 785 481	1 410 233
4	66	БІГ Енергія	16.03.2009	924 778	149 421	1 521 835	281 238	348 448	599 084	1 340 614	181 221
4	83	Банк регіонального розвитку	24.03.2009	571 850	337 966	1 122 746	173 367	275 595	516 303	1 025 347	97 399
4	105	Арма	17.04.2009	384 171	72 784	689 317	146 120	165 367	240 422	599 246	90 071
4	69	Дністер	17.04.2009	820 945	270 806	1 430 930	270 184	313 747	594 560	1 278 102	152 828
3	55	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ	15.05.2009	905 971	599 885	2 200 784	515 795	622 105	702 000	1 880 013	320 771
4	68	ІПОБАНК	01.10.2009	1 178 874	113 010	1 447 900	863 639	186 785	13 449	1 229 392	218 508
4	131	ВОЛОДИМИРСЬКИЙ	17.07.2009	157 146	198 531	445 922	196 559	35 782	118 333	386 072	59 850
4	139	УФГ	13.09.2009	240 443	45 736	359 468	50 284	98 954	131 064	284 738	74 730
4	159	ДІАЛОГБАНК	10.01.2009	101 845	16 354	180 327	7 884	38 602	58 671	106 629	67 923
4	128	Столиця	20.07.2009	220 195	88 805	457 210	44 721	73 961	165 627	300 448	156 762
4	84	Східноєвропейський банк	03.10.2009	503 705	319 143	1 103 089	166 003	156 368	491 000	1 015 273	87 816
4	86	ІНПРОМБАНК	10.09.2009	596 588	318 464	1 064 716	67 484	261 005	502 000	953 786	180 720
4	88	Національний стандарт	15.05.2009	273 775	642 407	1 017 418	322 419	406 446	172 000	917 160	100 259
		Куратор									
1	14	Фінанси і кредит	16.04.2009	9 499 756	6 240 083	18 439 441	5 272 496	3 725 037	6 598 936	15 963 020	2 476 422
1	17	Укргазбанк	02.03.2009	5 602 524	3 657 309	14 803 320	4 789 851	2 402 361	5 484 939	13 350 323	1 452 997
4	98	Соцкомбанк	02.03.2009	501 273	224 295	840 517	81 833	226 872	318 975	709 227	131 290
2	30	ІМЕКСБАНК	16.04.2009	2 902 974	712 938	6 200 752	1 767 113	1 157 171	2 298 131	5 395 095	805 657
1		Всього		53 278 353	32 760 438	107 280 155	143 489 740	19 498 349	38 734 265	96 324 178	10 955 978
2		Всього		9 431 546	4 056 386	19 396 466	6 774 958	3 935 811	5 832 900	17 180 576	2 215 890
3		Всього		3 910 751	1 158 809	7 088 199	1 732 607	1 272 413	2 934 561	6 177 155	911 044
4		Всього		9 212 587	3 504 728	15 629 468	3 014 493	3 717 871	5 602 698	13 540 627	2 152 857
2+3+4				22 554 884	8 719 923	42 114 133	11 522 058	8 926 095	14 370 159	36 898 358	5 279 791
		Співвідношення 1 група/2,3,4 групи %		2,36	3,76	2,55	12,45	2,18	2,70	2,61	2,08

*ТА введена 17 березня 2009 року,

**ТА введена 20.05.2009, складено за www.bank.gov.ua

На доказ цього наведемо дані опитування топ-менеджменту банків різних країн щодо чинників виникнення банківських криз, які основним чинником виникнення банківських криз вважають недовіки в банківському нагляді та регулюванні (табл. 2).

Таблиця 2. Експертна оцінка причин виникнення банківських криз * [4]

№ з/п	Чинники банківських криз	%
1	Недовіки в регулюванні та нагляді	90
2	Недовіки у менеджменті банків	69
3	Погіршення умов торгівлі	69
4	Економічний спад	55
5	Політичне втручання	40
6	Кредити афілійованими особам	31
7	Спекулятивний "пузир"	24
8	Шахрайство	21
9	Кредитування державних підприємств	21
10	"Голландська хвороба"	14
11	Відплив капіталів	7
12	Недовіки судової системи	7
13	Активне вилучення вкладниками депозитів з банку	7

* На базі офіційних звітів та інтерв'ю експертів у 29 країнах, де мали місце банківські кризи в останні 15 років.

** Частка обстежених країн, де даний чинник відіграв головну роль у розвитку банківської кризи.

Світовий досвід свідчить, що у більшості країн підтримкою проблемних банківських установ займаються уряди за допомогою методів пруденційного нагляду, кредитів центробанків, а також викупу проблемних установ приватними компаніями [5, с. 8]. Першочергове завдання Нацбанку полягало в тому, щоб восени 2008 р. з першою гривнею кредитних грошей вводити жорсткий контроль за використанням рефінансування з метою уникнення спокосу для банків вимити власність та кредитні кошти НБУ й запропонувати державі до викупу банк з поганими, як правило пов'язаними із іпотекою, активами і значними несплаченими зобов'язаннями [6]. Щодо України, то для виходу із кризи необхідно об'єднати зусилля всіх гілок влади, і особливо увагу приділити розробленню додаткових вимог щодо якості регулювання банківської діяльності в системі банківського нагляду [7, с. 25].

На думку автора, важливою причиною неплатоспроможності банку слід вважати недовіки у банківському менеджменті. Узагальнюючи викладене вище, зазначимо, для того щоб банківський капітал перетворився на могутній стимул економічного зростання і підвищення рівня життя, потрібно істотно підвищити його ефективність як інвестиційного ресурсу. У рішенні цього непростого завдання провідна роль належить менеджменту. Світовий досвід показує, що найкращі економічні і фінансові показники мають корпорації з високим рівнем організації і управління. В сучасному світі якість менеджменту – головний чинник, що визначає конкурентоспроможність банку, фірми, галузі, країни.

Ефективність управління має фундаментальне значення для будь-якого суб'єкта економіки, але винятково великою є її роль у механізмі функціонування комерційних банків. Важлива особливість банківського бізнесу полягає в тому, що ця сфера характеризується високим ступенем

ризикованості, тому будь-яка управлінська помилка неминуче призводить до втрати ліквідності, платоспроможності, а кінець кінцем – до банкрутства банку. Тим часом такі важливі складові банківського менеджменту, як бізнес-планування, маркетинг, організаційна структура, аудит, дотримання обов'язкових нормативів, використання передових технологій і наукових принципів управління персоналом для багатьох вітчизняних банків ще не стали нормою. В більшості випадків низький рівень банківського менеджменту є головною причиною кризового стану банків.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Одним з найбільш негативних проявів глобалізаційних процесів є виникнення світових економічних криз. Банківські кризи відображають складний процес пристосування банківських систем до нових макроекономічних умов. Існує три основні типи банківських криз: криза, що протікає на мікроекономічному рівні; кризи, що поширюються на макроекономічний рівень; кризи третього типу характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією і можуть закінчитися дефолтом. Банківські кризи можуть проявлятися у трьох формах: латентна, відкрита, системна.

В більшості випадків головною причиною кризового стану банків є низький рівень банківського менеджменту, адже цей бізнес характеризується високим ступенем ризикованості, тому будь-яка управлінська помилка неминуче призводить до втрати ліквідності, платоспроможності, а кінець кінцем – до банкрутства банку. У більшості країн підтримкою проблемних банківських установ займаються уряди за допомогою методів пруденційного нагляду, кредитів центробанків, а також викупу проблемних банків приватними компаніями. В Україні особливу увагу слід приділити розробленню додаткових вимог щодо якості регулювання банківської діяльності в системі банківського нагляду.

Список використаної літератури.

1. www.thebanker.com/cp/23 – офіційний сайт видання "The banker"
2. www.censor.net.ua – офіційний сайт видання "Цензор НЕТ"
3. www.morganstanley.com – офіційний сайт компанії "Морган Стенлі"
4. Caprio, Gerald Jr., Daniela "Bank In solvency: Bad Luck, Bad Policy, or Bad Banking?" In: Michael Bruno and Boris Pleskovic eds., Annual World Bank Conference on Development Economics. (1996).
5. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 8-19.
6. <http://www.zn.ua/> – офіційний сайт газети "Зеркало недели"
7. Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи / Ж. Довгань // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 20-26.

ЧУБ Олена Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри банківської справи Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Наукові інтереси:

– проблеми розвитку банків в умовах глобалізації.

Стаття надійшла до редакції 23.10.11 р.